

idejna stremljenja članova omladinskih neformalnih grupa

mirjana vasović

Središnje pitanje gotovo svih savremenih istraživanja omladine u nas i u svetu jeste pitanje odnosa mladih prema društvu u kojem žive. Ovo predstavlja bitno pomeranje u odnosu na pravac istraživačkog interesa sa početka ovog veka, koji je prvenstveno bio usmeren na antropološke i psihološke osobenosti tog životnog doba. Preusmerenje naučnog interesovanja je, ustvari, samo sledilo suštinske promene koje su se u ovoj oblasti odigrale poslednjih nekoliko decenija, a koje su postale očigledne na osnovu toga što su »nemiri mladosti« (ranije samo psihološka metafora) izbili na javnu scenu, a pobune protiv roditeljskog autoriteta (inače vekovna karakteristika situacije unutar porodice) prerasle u otvoreni i uskladen izazov postojećem društvenom poretku.

Ono što se izdvojilo kao zasebno istraživačko polje u sociologiji, veoma brzo je »izlučilo« poseban teorijski okvir, u čijem se kontekstu pojmu »generacije« pridaje značajna heuristička vrednost. Uzrast se uvodi kao posebna jedinica u analizi društvene strukture, pošto se, paralelno sa klasom, polom ili rasom, smatra bitnom karakteristikom koja utiče na odnos pojedinca prema društvu. Sledstveno tome, istražuju se razlike u idejnim orijentacijama i ponašanju unutar i između uzrasnih grupa, kao i implikacije koje one mogu da imaju za postojeće ustrojstvo društva.

U svom funkcionalističkom obliku, ovaj, tzv. generacijski model za analizu uzroka sukoba koji uvek, na ovaj ili onaj način, postoje između mladih i ostalog dela društva, ponudio je tumačenje prema kojem su oni posledica slabe integracije mladih u društvo. U novoj podeli rada koju donosi tehnološka revolucija, usled nužnosti postojanja perioda produženog školovanja, mlađi, faktički, znatno duže nego ranije u istoriji, ostaju »ekonomski beskorisni« i bez političkog uticaja i moći.

Kritičari ovog modela su s pravom isticali da je prepostavljena društvena nedjeljnost, zasnovana na pukom uzrasnom kriterijumu, tek fikcija i da sukoć generacija postaje realan tek kada se i ako ispolji kao klasni antagonizam, a nikako u nekom apstraktnom vidu. Mladi, međutim, ne mogu da imaju obeležje posebne klase već stoga što je njihov status u društvu, ma kako nezavidan bio, neizbežno prolazan i, što je još važnije, stoga što im se kako sadašnja situacija, tako i buduće životne šanse bitno razlikuju u zavisnosti od klasne ili slojne pripadnosti roditelja. Mnoštvo drugih uticaja povezanih sa višestrukom grupnom pripadnošću (klasnom, nacionalnom, religijskom, itd.) umeće se u proces uzrasne stratifikacije i čini konflikte zasnovane na čisto generacijskoj osnovi praktično nemogućim.

Generacijski model izložen u svom drugom obliku — kao tzv. hipoteza genera-

cijskih zajednica ili unija istorijske svesti — smatra se danas daleko prihvativijim objašnjenjem. Ova njegova verzija prvo bitno se vezuje za radeve *Manheima*, ali je osnovnu iskustvenu proveru imala u studijama američkog sociologa *R. Ingleharta*. U okviru ove hipoteze, pojam generacije se koristi ne samo za objašnjenje društvenih sukoba u kojima su mlađi glavni protagonisti, već se ističu njihov značaj i uloga u nastajanju novih oblika društvene i političke svesti.

Smatra se, naime, da pripadnici pojedinih, hronološki omeđenih generacija, izloženi u svojim formativnim godinama uticajima sličnih, važnih društveno-političkih i kulturnih dogadaja, prolazeći kroz slična istorijska iskustva, usvajaju određenu, zajedničku, uzrasno-specifičnu, svest. Ova svest, koja se najbolje izražava preko vladajućeg sistema vrednosti, menja se od generacije do generacije odslikavajući novu realnost društveno-ekonomskog okruženja, odnosno uticaje političkih dogadaja, ekonomskih i intelektualnih trendova vremena u kojem sazревaju. U tom procesu, razvoj određenih vrednosti biva naglašen na račun drugih, tj. menjaju se vrednosni prioriteti. Pri tom je dramatičnost vrednosnih promena kod pojedinca zavisna od brzinе promena na globalnom društvenom nivou. Na osnovu

nizovanja, institucije i procese. Promene u vrednosnim prioritetima »odgovorne« su za napetost koja se stvara između pripadnika različitih generacija, pri čemu je razumljivo što su mlade generacije, neizbežno u ulozi novicijata, one koje, po pravilu, osporavaju legitimnost i uskraćuju poverenje zatećenim insitucijama.

Nisu, međutim, svi pripadnici jedne generacije, kada je o vrednostima reč, podjednako i na isti način izloženi socijalizacijskom uticaju najvažnijih dogadaja svoje epohe. Usled različitih društveno-ekonomskih, političkih, etničkih, konfesionalnih i drugih ishodišta, unutar generacije, takođe, može da se stvori veći broj kompetitivnih i po vrednosnim prioritetima međusobno suprotstavljenih delova ili grupa. Samo neke među njima, pak, mogu predstavljati prethodnicu onih snaga koje će vremenom dovesti do društvenih promena i novih oblika društvene organizacije.

U ovom teorijskom kontekstu pokušali smo da sagledamo osobenosti idejnih orientacija članova omladinskih neformalnih grupa u nas. Drugi modalitet hipoteze o uticaju generacija poslužio je kao zgodno teorijsko polazište za pokušaj da se, na osnovu podataka iz jednog od retkih iskustvenih istraživanja koja su u nas preduzeta, načini globalna skica idejnih (vrednosnih) opredeljenja koje su za ove grupe karakteristična. Okosnicu ovakve analize predstavljala su pitanja koja su imala i širi teorijski značaj, poput ovih: da li unutar grupe postoji idejna ujednačenost, zajednički prihvaćen i podeljen pogled na svet, svest o zajedničkim ciljevima i vrednosnim izborima, koja ih, ustvari, čini grupom, a ne tek pukim skupom pojedinaca; da li su ove grupe međusobno zaista različite, ili su to samo pojavno; da li su međusobno suprotstavljene, tj. u rivalskom odnosu šudeći samo prema spoljašnjim obeležjima (odeći, omiljenoj muzici, simbolima kojima se služe, ritualima koji su im svojstveni), ili su to i u pogledu prihvaćenih idejnih ciljeva i dominantnih ličnih i društvenih vrednosti; da li se ove grupe mogu smatrati idejnom (vrednosnom) prethodnicom ostalog dela generacije, ili su od njega izdvojeni samo po formalnim i pojavnim karakteristikama, odnosno po užim, specifičnim interesovanjima i psihološkim predispozicijama; na kraju, da li je opravданo prepostaviti da pojedine od ovih grupa, ma kako marginalan značaj danas imale, nose na idejnem planu zmetke nekog izmenjenog sela vrednosti koji bi, kad-tad, današnje proklamovane ili implicitne vrednosne prioritete ovog društva mogao dovesti u pitanje?

Istraživanje na kojem zasnivamo analizu obuhvatilo je određen broj neformalnih grupa omladine sa područja Beograda, čiji izbor, na žalost, nije bio ni dovolj-

fotografije u broju iz almanaha novog talasa u SFRJ »drugom stranom«

ovakvih prepostavki predviđa se mogući uticaj smene generacija na postojeći društveni poredak, njegove oblike orga-

no sistematican, niti dovoljno iscrpan. Proučavani su sistemi vrednosti, odnosno idejna opredeljenja pripadnika grupa vezana za lični život i za širi društveni milje. Vrednosna usmerenost u ličnom životu analizovana je na osnovu preferencija određenog životnog stila. Ponudeni opisi životnih stilova zasnivali su se na poznatim tipologijama vrednosti (*Sprangerovoj*) i obuhvatali su sledeće životne obrase: *tradicionalni*, tj. *materijalističko-utilitarni* (usmerenost na materijalno obezbeđenje porodice, rad i sticanje imovine), *hedonistički* (usmerenost na neposredna zadovoljstva i potrošnju), *socijalni* (usmerenost na ljude i društveni život), *promejko-aktivistički* (aktivistička usmerenost sa ciljem da se utiče na promene stanja u društvu, u skladu sa određenim idejama i društvenim idealima), *stvaralački* (težnja ka kreativnom izražavanju, stvaranju i samoaktualizaciji) i *usmerenost na moć i ugled* (sticanje društvenog uticaja, prestiža i moći). Idejna usmerenost vezana sa društvenim životom tumačena je na osnovu izbora društvenih ciljeva za koje se smatra da bi trebalo da predstavljaju društvene prioritete. Ciljevi su se odnosili na obezbeđivanje materijalne osnove društva (jačanje privrede, povećanje životog standarda) i društvene bezbednosti (jačanje odbrambene moći društva, zaštitu imovine i života), odnosno obezbeđivanje političkih prava i sloboda (sloboda govora i mišljenja, učešće u odlučivanju) i očevećenje prirodne i društvene okoline (humanizacija meduljudskih odnosa, zaštita okoline). Na ovim vrednosnim koordinatama tragano je za specifičnim mestom koje zauzimaju pojedine neformalne grupe, tj. za svojevrsnim vrednosnim profilom njihovih pripadnika.

Podaci koje pomenuto istraživanje otvara omogućili su da se (mada samo u osnovnim crtama) zaokruži karakterističan idejni profil pripadnika neformalnih grupa koje su bile njime obuhvaćene. Što je važnije, oni su pružili iskustvenu osnovu na kojoj je moguće, makar kao hipoteški okvir za dalja istraživanja, u kontekstu ranije postavljenih pitanja nadgraditi zaključke teorijske prirode o implikacijama koje proliferacija ovakvih grupa ima za društvo u celini.

Kao što se moglo prepostaviti, nisu sve grupe u istoj meri idejno (vrednosno) ujednačene, kao što nisu sve u istoj meri različite u odnosu na omladinu u celini. Najveću unutrašnju vrednosnu uskladjenost, kao i najviše osobenosti (što znači najveće odstupanje od prosečnog) među svim posmatranim grupama, ispoljili su članovi grupe *transcedentalnih meditanta*. Njihova osnovna idejna (vrednost) karakteristika je ta da izrazito naglašavaju duhovnu (nematerijalnu) stranu života. Kada se radi o individualnim vrednostima (vrednostima individualnog života), ona se ispoljava kroz odbacivanje hedonističkog načina življenja i, istovremeno, naglašavanje stvaralačke komponente u životu pojedinca. Oni odbacuju život koji je usmeren na sticanje društvenih priznanja i obezbeđenje društvenog prestiža — »moći i ugleda«. Život ispunjen »borbom za daleke društvene ciljeve i ideje i onda kada se nailazi na otpor okoline, odnosno kada je borba uzaludna«, ne povezuju sa životom Prometeja koji ljudi osvećuje, već sa životom Mesije koji ljudi spasava.

Kada je reč o opredeljivanju za prioritete ciljeve društva *transcedentalni meditanti* ispoljavaju razvijenu »ekološku svest« — očuvanje okoline podređuju raz-

voj materijalne osnove društva (urbanizaciju i industrijalizaciju). Takođe, izrazito odbacuju društvene ciljeve čije ostvarivanje obezbedjuje ličnu i kolektivnu sigurnost, ali, pri tom, podrazumeva nasilje (»borba protiv kriminala«, »jačanje odbrambenih snaga zemlje«). U odnosima prema široj društvenoj okolini, zagovaraju »filozofiju« povlačenja i pasivizma (odsustvovanja). Jednom rečju, društvena ideologija grupe (njihova društvena alternacija) zasnovana je na bekstvu u unutrašnji i privatni svet (i »umeren« život), dobrotoljani »privremen moratorijum«, u kojem se »makrobiotika zamjenjuje za politiku«, a spasenje posmatra kao isključiva stvar pojedinca i tako, u suštini, održi društveni uzroci individualnog trpljenja.

Relativno veću idejnu usklađenost i specifičnost ispoljili su, takođe, *članovi malih verskih zajednica*. Kao i prethodnu grupu, karakteriše ih, pre svega, izrazita duhovna (nematerijalna) usmerenost. U okviru nje je »humanizacija odnosa medu ljudima« vladajući društveni cilj, a »usmerenost ka ljudima« (u sklopu samaričanske verzije socijalnog stila života), željena vrednost u ličnom životu. Ovakvo, nematerijalističko, usmerenje ide do granice materijalnog asketizma: oni su jedina grupa kod koje se »visoki standard« i »materijalno blagostanje« uopšte ne pojavljuju na listi vrednosnih prioriteta; portog toga, ispoljavaju izrazito odbacivanje hedonizma kao stila ili sastavnog dela individualnog načina života. Svojstven im je, takođe, otpor urbanizaciji i industrijalizaciji društva. Ovde se, međutim, verovatno radi pre o težnji za uspostavljanjem harmonije sa prirodom i vraćanjem tradicionalnom obrascu života, nego o jasnoj ekološkoj svesti. Preokupacija ličnom i kolektivnom sigurnošću, tj. zalaganje za borbu protiv kriminala i za bezbednost zemlje u osnovi ima moralizatorsku potku: u prvom slučaju to je zalaganje za moralno pročišćenje društva, a ne osećanje lične ugroženosti, a u drugom, o patriotskom sentimentu koji je po pravilu povezan sa tradicionalnim moralom. Slično meditantima, izrazito vrednovanje »prometejskog aktivizma« među pripadnicima verskih sekti poprima sasvim od-

redeno i svojevrsno značenje u čijem je središtu ideja mesijanstva.

Veća idejna specifičnost svojstvena je pripadnicima *grupe šminke*, mada oni nisu ni dovoljno homogeni, niti dovoljno različiti od ostalih da bi se moglo govoriti o postojanju zaokružene slike sveta. Njihova osobenost ogleda se, pre svega, u visokom vrednovanju ekoloških društvenih ciljeva. U osnovi ovoga je, međutim, pre svega interes za estetske vrednosti i svet lepote, pošto »ulepšavanje okoline«, pretostavljuju njenoj zaštiti. U poređenju sa drugim grupama, karakteriše ih, takođe, veća usredosredjenost na materijalne vrednosti društva (visok standard ljudi, pre svega), a kada se radi o vrednostima individualnog života — usmerenost na život koji običajno obezbeđuje društveni prestiž i priznanje (moći i ugled). Tako se ispostavlja da su sve glavne komponente njihove »filozofije«, već sadržane u (njihovo) pojavnosti. Okrenutost društvu ovde se iscrpljuje u važnosti onoga »kako ih drugi vide«, pošto se društvo više doživljava kao »publika« nego kao prostor za društvenu akciju (o čemu govorii njihova izrazito mala sklonost društvenom »prometejskom aktivizmu«). Stoga se za šminke verovatno ne bi moglo reći da idu samo, ali ni protiv datog društva i vladajuće kulture. Vrednosti šminke su, suprotno ovome, adaptivnog karaktera. One teže reprodukciju društvenog statusa roditelja (otuda izraženi elitizam i potreba za statusnim razlikovanjem) i njihovog materijalnog položaja (težnja ka prikazivanju statusnih simbola i lepoti u službi luksusa). One su, ustvari, »kolektivan odgovor na materijalno i situaciono iskustvo njihove klase«. Neki aspekti ove »potkulture« jesu, šta više, preterano razvijene i prenaglašene karakteristike kulture sloja kojem pripadaju. Prenaglašene do — karakteri!

Grupu *pankera*, u idejnem smislu, od ostalih izdvajaju prvenstveno dve stvari: izrazito naglašavanje društvenih ciljeva koji su povezani sa ličnom i kolektivnom bezbednošću (a kojima je u osnovi filozofija nasilja) i usmerenost ka društvenom aktivizmu (čijem je središtu »sloboda da svako kaže šta misli«). Doživljaj okoline kao ugrožavajuće (što je, možda, druga strana doživljaja) otudenosti u odnosu na nju) suprotstavljen je kod pankera potrebi za pošto anjem i samopotrđivanjem. U okviru vrednosti vezanih za lični život, ovaj doživljaj, okoline kao neprijateljske ogleda se u tome da se »težnja ka ljudima«, tj. socijalni stil života upadljivo slabu vrednuje. Pitanje je da li neprijateljstvo koje ispoljavaju prema okolini ima značenje i kritičnog odnosa prema društvu? Šta više, da li možda, ima šansi da poprimi značenje radikalnog političkog zahteva, zahteva za društvenom promenom? Da li je, naime, ovaj izazov društvu i »sloboda za«, koliko je zahtev za »slobodom od«; da li je zaista izraz svesne političnosti, ili je samo »revolucija imidžom koji šokira«; da li je filozofija kontrakulture ili samo uopšteni, neodređeni revolt u odnosu na (društveni) autoritet, mladački bunt i socijalna neprilagodenost koja nije udružena sa društvenim angažmanom? Najzad, da li je to, u našim uslovima, zaista pank?

Zanimljiv vrednosni profil otkriven je kod pripadnika tzv. *hakera*, ili *ljubitelja kompjutera*, mada oni, kao grupa, u pogledu vrednosnih usmerenja, nisu dovoljno osobeni, a ni dovoljno medusobno uskladjeni. Osnovna preokupacija koja oc-

rtava njihov vrednosni horizont jeste stvaralaštvo. Ono se, naravno, vezuje za oblast tehnike, što je sasvim očekivano s obzirom da se radi o budućoj tehničkoj inteligenciji. Ovom individualnom životnom obrascu (koji se formuliše kao »život posvećen traganju za istinom i za stvaranjem novog«) i prioritetnom društvenom cilju (izraženom u vidu zahteva za jačanjem tehnološke i materijalne osnove društva), skloni su, međutim, da podrede ostale oblasti međuindividualnog i društvenog delovanja: u ličnom životu, ciljeve kao što su »usmerenost ka ljudima«, i društveni aktivizam, a u društvenom — obezbeđivanje ljudskih prava i sloboda, učestvovanje u odlučivanju i zaštitu čovekove okoline. Vrednovanje individualne (tehničke) kreativnosti i povlačenje iz društvenog sveta, nagoveštava idejni sklop u kojem se problemi društva sage-davaju, prvenstveno, kao problemi tehničke i tehnološke, a ne meduljudske ili političke komunikacije.

Istine valja, treba reč da, kada je reč o neformalnim grupama beogradske omladine, na osnovu raspoloživih podataka iz istraživanja nije moguće zaključiti da su dovoljno idejno homogene, kao i da se, pojedinačno posmatrano, bitno razlikuju od generacije u celini. Mada, zanimljivi, podaci pružaju samo delimičnu, tj. nedovršenu sliku i dozvoljavaju samo sporačna i pojedinačna tumačenja koja tek u sklopu ostalih dostupnih informacija mogu da imaju trajnije značenje. Zato učinjene generalizacije još uvek imaju hipotetički status, s obzirom na to da je broj članova grupe koji su istraživanjem obuhvaćeni bio mali i da je izbor bio hoti-mičan. Verovatno zahvaljujući tome ni kod jedne grupe (sa izuzetkom transcedentalnih meditanata) istraživanje nije otkrilo potpuno zaokružen i, u odnosu na ostali deo generacije, potpuno izdvojen sklop vrednosnih usmerenja. Pojedine od njih (na primer, *navijači i donekle »hakeri« i »ozonci«*) samo se neznatno razlikuju u pogledu usvojenih vrednosti od pripadnika svoje generacije. Pri tom, osobenosti vrednosnih izbora *pankera i šminke*, nagoveštavaju više individualno-psihološka nego društvena izvorišta. Sve to može govoriti u prilog zaključku da nisu sindromi vrednosti, već pojedinačna i specifična interesovanja ili psihološke potrebe, odnosno opšti i neusklađeni otpor društvu i njegovim normama (inače svojstveni periodu mladosti) ono što ove grupe drži na okupu. A što se tiče ideologija koje, više nego ostale, iznutra povezuju, a spola razlikuju pripadnike grupa *transcedentalne meditacije i malih verskih zajednica*, opravdano se može postaviti pitanje: da li je to avangardna ili, ipak, retrogradna svest?

Pa ipak, ostaje pitanje da li se, zaista, pojavi neformalni grupa mladih u našim uslovima konačno i neopozivo može odreći bilo kakva društvena relevantnost?

Odrečan odgovor na ovo pitanje ponovo sugerira upravo podaci ispitivanja koje je obavljen, mada ne toliko dobijene »mere« vrednosnih izbora u absolutnom iznosu, koliko pravci i usmerenja na koja oni upućuju. Naime, mada male, razlike u osnovnim vrednosnim izborima između pripadnika neformalnih grupa (posmatranih u celini) i ostalog dela mlade generacije, veoma su indikativne. Ove razlike se zapazaju kako u izborima vrednosti vezanih za lični život, tako i u izborima ciljeva kroz koje se projektuju druš-

tvene vrednosti. Sudeći prema ovim razlikama, pripadnici neformalnih grupa u ličnom životu osnovni naglasak stavljuju na vrednosti stvaralaštva i društvenog aktivizma (mada je on, ponekad prihvatan u svojevrsnoj verziji). Ostali iz generacije mladih (oni koji nisu članovi neformalnih grupa), u proseku najpovoljnije vrednuju tradicionalni, materialistički koncept života — usmerenost na materijalno obezbeđivanje porodice, rad i štendiju. Kada je reč o ciljevima za koje bi trebalo da se zalaže društvo u celini, »jaka i zdrava privreda« nalazi se na prvom mestu kod pripadnika mlade generacije, a »razvoj humanijih odnosa medju ljudima« kod pripadnika neformalnih grupa. Takode, ovi poslednji se učestalije opredeljuju i za neke druge »post-materialističke« ciljeve kao što su zaštita čovekove okoline i obezbeđivanje gradanskih sloboda.

Razlike u vrednosnim opredeljenjima, posebno u sistemima društvenih ciljeva i vrednosti, između pripadnika neformalnih grupa i ostalog dela generacije odgovaraju onima koje je, već pomenuti autor, *Inglehart*, našao između pripadnika starijih i mladih generacija u zapadnim industrijskim društвima. U svojim istraživanjima, on je dokazivao da u okviru ovih društava odigralo u posleratnom periodu jedno globalno »pomeranje vrednosnih prioriteta« i to između pripadnika predратne generacije iz doba ekonomskih kriza i posleratne iz vremena »ekonomskog buma«. Tzv. »materialistički« vrednosni sindrom (stavljanje naglaska na društveno-političke ciljeve kao što je ekonomski i politička stabilnost koji, po pretpostavci, održavaju individualne potrebe za fizičkim preživljavanjem i fizičkom i materijalnom sigurnošću) u starijih generacijama, zamjenjen je kod mladih »postmaterialističkim«, kada se prioritet daje nematerijalnim ciljevima (humanizaciji ljudske okoline i političkim pravima i slobodama, pre svega) u kojima su odslikane »više« ljudske potrebe (potrebe za pripadanjem i cenjenjem, estetske i intelektualne). *Inglehart* je smatrao (i pokušao da dokaže analizirajući savremena politička društva) da preovladujući izbori (između ma-

terijalističkih, odnosno postmaterijalističkih sindroma vrednosti na globalnom nivou, imaju dalekosežne posledice za socijalni i politički život savremenih društava.

Ovakve razlike, tj. vrednosna pomeraњa, pronadene su u istraživanju beogradske omladine ne samo između mladih koji su članovi neformalnih (potkulturnih grupa i omladinske populacije u celini, već i između mladih i starijih omladinskih kategorija uopšte. Mada se ne može govoriti o istovetnom materijalističkom — posmaterijalističkom vrednosnom sindromu, očigledno je da je i kod nas na polju izvestan vrednosni preokret u svesnosti mladih. On, očigledno, nije određen samo uzrastom, već i pripadništvom određenoj vrsti grupe (mada se oni velikim delom poklapaju).

Ovaj vrednosni preokret, koji na Zapadu označava prelazak od težnji ka »društvu (materijalnog) blagostanja« na težnje ka novom »kvalitetu života«, ima posebno značenje u društvenoj praksi socijalizma. Ono se sastoji u napuštanju idealisa socijalizma kao visoko-industrijalizovanog društva i zagovaranju koncepta »socijalizma sa ljudskim licem«. Istovremeno, on je izraz otpora prema birokratizovanom i bezličnom ustrojstvu društvenog života u svim njegovim delovima i težnje ka društву po meri čoveka.

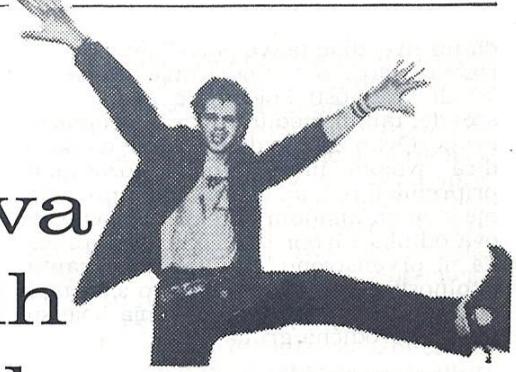
Mada ima različito značenje u različitim sistemima (kapitalizmu i socijalizmu), smisao ove vrednosne reakcije jeste revolt protiv svodenja sveukupne raznolikosti ljudskih odnosa i potreba na ekonomiske, tj. materijalne odnose, kao i protiv procenjivanja i usmeravanja čovekovog ponašanja samo na osnovu ekonomskih (i/ili političkih) merila. Slogan »rad, red i mir«, u kome prepoznajemo sve osnovne »materijalističke ciljeve« kako ih je *Inglehart* operacionalizovao (na pr. »jaka privreda«, »borba protiv kriminala«, »bezbednost zemlje«) podjednako je karakterističan za različite društvene sisteme i to ne samo u periodima njihovih (ekonomskih) kriza. U izvesnim fazama razvoja, on čini normativnu (vrednosnu, ideološku) osnovicu njihovog funkcionalisanja.

Sistemi vrednosti koji su otkriveni u svesti mladih beogradana nagoveštavaju karakteristične vrednosne dihotomije (karakteristične za faze razvoja ovog društva). Podaci govore da u svesti mladih postoji vrednosni raskol koji se ispoljava posebno pri opredeljivanju za ciljeve koji bi trebalo da budu društveni prioriteti. Ovaj raskol razdvaja ciljeve ka što su »jačanje materijalne osnove društva« i »humanizacija meduljudskih odnosa«; zatim, međusobno suprotstavlja ciljeve »sveopšta industrijalizacija, urbanizacija (elektrifikacija)« i »zaštita i oplemenjivanje čovekove životne sredine«; razdvaja zahteve za ekonomskom (i političkom) efikasnošću i za ostvarivanjem koncepta samoupravljanja; i, najzad, važnosti obezbeđivanja društvene (nacionalne) bezbednosti suprotstavlja vrednosti pacifizma (tj. zahteve za odbacivanjem nasilja koje se pri tom podrazumeva).

U takvoj raspodeli vidimo da se najmlade kategorije omladine i pripadnici neformalnih grupa češće nalaze na onom polju koji ima karakteristike »post-materialističkog« usmeravanja. To nije uvek očigledno, ni uvek dosledno, takođe, nije uvek u pozitivnom smislu tog pojma. Međutim, ostaje činjenica da se oni javljaju kao zagovornici alternativnih pristupa u tumačenju ciljeva koje socijalističko društvo

porodični život članova neformalnih omladinskih grupa

andelka milić

tvo treba sebi da postavi, kao i načina na koji treba da pristupi rešavanju pojedinih društvenih (i ljudskih, svakodnevnih) problema.

Mada se različiti interesi nalaze u novi nastanka pojedinih od ovih grupa, svima je zajedničko to što nastaju u procepcima polja delovanja postojećih društveno-političkih institucija i na marginama njihovih programa. One su izraz nepoverenja u birokratizovano i obezličeno, tromo rešavanje (ili zanemarivanje rešavanja) svakodnevnih problema pojedinca, u ideološka opravdavanja obaveznog žrtvovanja pojedinčevih potreba i interesa »višim ciljevima, u zagovaranje odlaganja zadovoljenja potreba i prihvatanja odricanja u ime »bolje« (ali još neizvesne) budućnosti, u monopol na propisivanje uslova sreće i određivanje stvarnih potreba svih članova društva, u »strogou kontrolisanu« i »odozgo« usmeravanu društvenu akciju, jednom rečju, u ostvarivanje globalnih, unapred datih, i neupitnih projekata društvenog razvoja. Kao suprotnost ovome, neformalne grupe su usmerene ka konkretnom izražavanju, društvenoj afirmaciji i ostvarivanju raznolikih pojedinačnih i grupnih interesa i potreba na demokratičniji i čoveku primereniji način.

Osobenosti novog tipa društvene akcije koji im je svojstven mogu se nazreti ukoliko se, sasvim, uopšteno sumiraju principi na kojima je zasnovan svaki neformalni aktivizam. To su spontanost okupljanja oko zajedničkog cilja ili interesovanja (što znači, nepostojanje formalnog organizacionog ustrojstva), neposrednost delovanja (odsustvo posredujućih faktora u ostvarivanju ciljeva ili zadovoljenju interesovanja) i angažovanje na ostvarivanju konkretnih ciljeva, umesto globalnih, unapred datih projekata. Ako bi se ovi principi primenili na oblast političkog angažovanja, oni bi imali sasvim određene posledice za političke procese u društvu, posebno za procese političkog odlučivanja. Ukratko rečeno, oni bi poništili pravila »klasične« političke participacije: birokratski organizovane političke institucije (političke partije) zamениli bi ad hoc stvorenim interesnim grupama; oduzeli bi legitimitet profesionalnim politički-spesijalizovanim ekspertima i zamениli njihovo posredništvo neposrednim učešćem u političkom odlučivanju; usmerili bi političku akciju u pravcu rešavanja specifičnih društvenih problema, umesto da se zalažu za ostvarivanje unapred datih, propisanih i ideologizovanih programa grupe na vlasti.

Ali, upravo se ovde, nezavisno od pitanja idejne avanguardnosti pojedinih medu ovim grupama (koju smo već ranije dovele u sumnju), krije osnovni paradox uloge koju neformalne grupe uopšte imaju u procesu emancipacije generacije iz koje potiču, odnosno društva u celini. Usmere na pojedinačno i konkretno, na određene probleme i određene delove društvenog života, a bez težnje ka organizaciji u nastupu, one ne mogu da ostvare uvid u celinu društvene situacije, niti mogu da doprinesu uskladivanju napora i težnji ka njenoj promeni. U tom smislu, one upravo zagovaraju »individualno (ili grupno) spasenje« i zadržavanje društvenog »status quo-a«. Stoga je još uvek otvoreno pitanje kada, pod kojim uslovima i koje neformalne grupe (koje su sada samo jedan od vidova kolektivnog ponašanja), mogu da prerastu u društveni pokret — po definiciji usmeren na promene u društvu u celini.

Osnovna namera ovog dela istraživanja bila je da neposrednije uđe u mrežu društvenih odnosa u kojoj odrastaju mladi ljudi, a koju pored primarne porodice čine i razni oblici i sadržaji spontanog omladinskog okupljanja i neformalnih aktivnosti.

Osnovna pretpostavka od koje smo pošli u ovom delu istraživanja, kada je reč o porodici bila je sledeća: porodica predstavlja podlogu i oslonac svih pokušaja mladih da se iskažu i deluju u izvan-porodičnom okruženju, pa utoliko ima usmeravajuću snagu i ulogu. Kada kažemo da porodica usmerava ova traganja, onda ne mislim isključivo na neko dirigovanje ili svesno podsticanje mladih ka određenim vrstama aktivnosti i odnosa izvan porodice, već mislimo da je ova usmeravajuća moć porodice proizvod ukupnih okolnosti i obeležja porodičnog života, dakle svih nameravanih, a još više nenaštevanih dejstava i uticaja koja porodica kao složen društveni i psihološki-interakcijski odnos sadrži. Rezultanta tog složenog delovanja porodice vodiće mlade ka druženjima i grupama koje treba da nadoknade ono što porodica ne pruža, ili da pojačaju ono što ona već daje, ali drugaćajim sredstvima i na drugačiji način, ili pak ka izborima suprotnim od onoga što porodica potencira svjesno ili nesvesno.

Drugim rečima i sasvim konkretno interesovalo nas je da li postoji ikakva interakcija između porodičnih okolnosti i druženja mladih izvan porodice, tj. njihovog izbora grupe i aktivnosti kojima će se priključiti i ako je ima, da li se ona iskaže u bilo kakvom vidu podudarnosti obeležja porodične situacije i osnovnih obeležja grupe kojoj mladi čovek pripada izvan porodice. Napokon, ako se takva podudarnost ustanovi u kom pravcu se ona kreće — ka potvrđivanju obrazaca i načina života stečenih u porodici, ili u pravcu koji vodi njihovom odbacivanju i zameni nekim drugaćajim obrascima i kojim?

MATERIJALNA PORODIČNA SITUACIJA I UČEŠĆE U POTRAŽNJI PRIPADNIKA NEFORMALNIH GRUPA

Uporedno posmatranje podataka o materijalnoj situaciji porodice i ličnom potrošačkom standardu mladih iz dva uzorka — osnovnog uzorka i uzorka posmatranih omladinskih grupa pokazuje razlike. Razlika ide u korist pripadnika grupe koji u celini imaju povoljniju materijalnu situaciju i viši potrošački standard. Ova razlika može se dovesti u vezu sa, dva či-

noca. Prvi je niža starost pripadnika omladinskih grupa koji se uglavnom regрутuju iz učeničkog i studentskog strata mladih, koji je, kao što smo već predhodno pokazali, u povoljnijoj materijalnoj situaciji od ostalih omladinskih strata. Drugi činilac ove razlike mogao bi biti pretežno viši društveni položaj porodice iz kojih se regрутuju pripadnici neformalnih grupa. Ali sa druge strane, ovaj činilac ne važi za sve posmatrane grupe i njihove članove, budući da se one same međusobno diferenciraju po slojno klasnim obeležjima.

Upravo je diferencijacija između ovih grupa ono što izrazito privlači pažnju i što treba objasniti. A ta diferencijacija se ogleda i na planu odnosa mladih prema potrošnji. Ubedljivo najniži potrošački standard imaju *transcendentalni meditativci* (samo 27% se nalazi u kategoriji sa maksimum potrošačkih artikala) dok najveći standard imaju *kompjuteristi* (sa 75% u grupi sa maksimumom potrošačkih artikala). U sredini se nalaze pripadnici svih ostalih grupa, pri čemu su i *sportski navijači* i *pripadnici religioznih grupa* bliži potrošačkom minimumu, a ozonci, šminkeri i pankeri bliži maksimumu. Moramo pretpostaviti, da kada je reč o ličnom potrošačkom standardu, porodična situacija ima svog udela, ali da jednim značajnim delom taj standard zavisi i od ličnih opredelenja i podkulturnog stila samih pripadnika. Tako je izvesno da vrlo nizak standard potrošnje grupe *transcendentalnih meditativaca* proističe iz njihovog »preziranja« materijalnih vrednosti, a slično bi se verovatno moglo odnositi i na pripadnike *religioznih grupa*. Već je drugačija stvar sa *sportskim navijačima*, gde pretpostavljamo da su porodične mogućnosti ozbiljnije ograničenje.

Na osnovu iznetih podataka mogli bismo da zaključimo da materijalni standard porodice nije u svim slučajevima presudan za opredelenje i pripadnost mladog čoveka neformalnoj omladinskoj grupi, koja neguje određen odnos prema materijalnim vrednostima. Drugim rečima ne postoji korespondencija između materijalnog statusa porodice i odnosa prema materijalnim vrednostima koji neguje grupu za koju se opredelio mladi čovek. Međutim u nekim slučajevima ta korespondencija je nesumnjiva, kao naprimjer u slučaju pripadanja *kompjuterista* ili *šminkerima*. Međutim, to isto tako ne znači da će svaki mladi čovek koji ima snažnu materijalnu porodičnu pozadinu postati kompjuterista ili pripadati šminkerima, jer isto tako postoji verovatnoća